

(location-based services) hasznosak lehetnek pl. autóvezetés közben. Az ilyen rendszerek felnagyítják a valóságot (augmented reality), és élesen szemben állnak a szabványos asztali számítógépek által közvetített virtuális valósággal. Mindezeknek köszönhetően a könyvtárak az információs társadalomban fontosabb szerepet kapnak,

mint amilyen hagyományos információszoigálató feladataikra épül.

/GOODCHILD, Michael F.: The Alexandria Digital Library Project. = D-Lib Magazine, 10. köt. 5. sz. 2004. 8 p. <http://www.dlib.org/dlib/may04/goodchild/05goodchild.html/>

(Horváth Péter)

Jelentés az IATUL 25. konferenciájáról

A *Műszaki Egyetemi Könyvtárak Egyesületének* (Association of Technical University Libraries = IATUL) 25. konferenciáját Krakóban tartották 2004. május 30-a és június 3-a között. A konferencia négy fő témát dolgozott fel:

1. Könyvtári menedzsment
2. Hagományos gyűjtemény és elektronikus források
3. Használóra orientált szolgáltatások
4. Regionális könyvtári együttműködés.

A konferencia keretében rendezett tanulmányi kiránduláson felkeresték a Jagelló Egyetem Információs és Könyvtárügyi Intézetét, ahol 500 hallgató folytatja tanulmányait.

Az *első* téma vezető előadását **Henryk Hollender** (Varsó) tartotta „Radikális menedzsment és a modern információs világ” címmel. Bár a könyvtárak jól teljesítenek, tovább kell javítaniuk teljesítményüket. Ha ugyanis a kereskedelmi terjesztők szolgáltatásait az egyéni kívánalmakhoz szabják, a könyvtárak szem elől tűnhetnek, és jelentéktelenné válhatnak. A könyvtárak „hozzáadott értéke” voltaképpen a fizikális színtérben rejlik, ezért nagy figyelmet kell fordítaniuk a kellemes környezet megteremtésére. A könyvtárnak elsőbbségi rendet kell felállítania olyan tényezők között, mint az automatizálás, katalogizálás, digitális projektek, állományépítés és hozzáférhetőség. A kérdés az, hogyan tudja harmonizálni a technikai elemet a társadalmival, a fizikális helyet a fizikális személylyel? A radikális menedzsment olyan szempontokra van tekintettel, mint a saját szervezet alapos megértése, a legkisebb részletek figyelembevétele, a részletekben való elveszés helyett nagyvonalú gondolkodás, az elfogadhatatlan radikális megváltoztatása, a használó tudomásulvétele, a tényleges felelősségi terület.

Egbert Gerryts (Pretoria) egy hároméves, folyamatos fejlesztési tervet mutatott be. Ennek megvalósítása közben különös figyelmet kell fordítani a tágabb és szűkebb külső tényezőkre, azaz a nemzetközi és az intézményi (egyetemi) környezetre. Abszolút követelmény, hogy a könyvtár fejlesztési terve összhangban legyen az egyetem stratégiai tervével. A tegnap könyvtára még mindig létezik, a fő kérdés azonban nem az, honnan jövünk, hanem hogy hová tartunk. A szakadékon azonban nem lehet két ugrással átjutni, ezért a folyamatos fejlesztési terv hídjára van szükség.

Jacek Osiewalski (Krakkó) a közkönyvtárak és felsőoktatási könyvtárak költséghatékonyságának méréséről szolt. Minthogy a privát szektor ösztönző tényezői (piaci verseny, önérdék, profitmaximalizálás) nincsenek jelen az állami vagy nonprofit szektorban, nem valószínű, hogy a könyvtárak minimalizálni fogják kiadásait. Ennek ellenére egy könyvtár úgy tekinthető, mint egy termelőegység, amely különféle termelési tényezőket használ fel annak érdekében, hogy speciális szolgáltatásokat állítson elő. Esetükben azonban a költséghatékonyság az elméleti minimális kiadásra van tekintettel, szemben a tényleges kiadással. Tételeit nagy apparátussal, matematikai képletekkel bizonyította, de a hallgatóság bizonyos fenntartásokkal fogadta előadását.

Stephanie Atkins (Illinois, USA) a hatékony projektmenedzsmentről beszélt két projekt (3 millió kötet vonalkóddal való ellátása 44 könyvtárban a campuson, valamint 700 000 kötet átköltöztetése egy új tömörraktárba két év alatt) kapcsán. Egy projekt hat fázisát a következőkben jelölte meg: lelkesedés, kiábrándulás, pánik, bűnbakkeresés, az ártatlan megbüntetése, dicséret és kitüntetések azoknak, akik nem vettek részt a projektben. Néhány jó tanács a projektmenedzseléshez:

- megtalálni a legalkalmasabb személyeket a csoportba;
- nem sajnálni az időt a tervezéstől;
- egyensúlyt teremteni a terv követése és a rugalmasság között;
- a projektmenedzser gondos kiválasztása;
- projektmenedzsment-szoftver használata, Gantt-folyamatábra készítése.

Az *első* témát párhuzamos üléseken is feldolgozták. **Erica Otesteanu** (Románia) bemutatta a román egyetemi könyvtárak 1989 előtti nyomorúságos helyzetét, s azokat a nehézségeket, amelyekkel küzdve kellett a modernizációs folyamatot végrehajtani. Messze nem kielégítő anyagi források mellett kellett automatizálni a könyvtárakat, nem állt rendelkezésre elegendő szakképzett személyzet, a gyűjtemények szegényesek voltak, nagy tömegű könyvet kellett kivonni, és jóval kevesebb folyóíratra voltak képesek előfizetni. Az átalakulási folyamat tanulságai: nélkülözhetetlen egy stratégiai terv; a könyvtárosoknak tudomásul kellett venni, hogy meg kell tanulniuk a modern könyvtári menedzsmentet; a konzorciumokba való tömörülés segítette megoldani az egyedileg megoldhatatlan problémákat; keményen kell dolgozni a finanszírozás biztosításáért; a könyvtári személyzetet pszichológiailag is fel kell készíteni a változásokra; a változtatásokat jól kell időzíteni.

Gregory Ploszajski (Lengyelország) előadásának témája az volt, hogyan kell menedzselni a könyvtárak integrációját egy egyetemen belül. Ehhez nagy segítséget nyújtott egy számítógépesített hálózat felállítása, ugyanakkor le kellett győzni a számítógépektől való félelmet, és megfelelni a koordinált beszerzés okozta kihívásoknak (ez kisebb problémát jelentett a korábbi hierarchikus szervezetben).

Erika Linke (Pittsburgh, USA) azokra az aggodalmakra mutatott rá, amelyek a személyzet körében jelentkeznek változások idején. A technológia használatára helyezett nagyobb hangsúly, és a könyvtáron belüli sokféleség bizonyos félelmeket kelt, s leküzdésükre különféle módszereket, egyebek között oktatási programokat kell alkalmazni, hogy végül a személyzet érdekeltté váljék a változtatási folyamatban.

A *második* témát **Earle Gow** (Ausztrália) előadása vezette be arról, miképpen juttatják el akadálytalanul az ausztrál egyetemi könyvtárak elektronikus információs forrásait a kutatók és hallgatók íróasztalaira.

Barbara Szczepanska (Lengyelország) a digitális környezetben érvényesülő szerzői joggal foglalkozott, **Cary Bruce** pedig az előfizetési ügynökségek a könyvtáraknak és a kiadóknak nyújtott szolgáltatásaival.

A *harmadik* témakörben a használóknak nyújtott szolgáltatásokat mint közönségkapcsolatokat tárgyalták. **Alice Trussell** (USA) a könyvtárosok és a műszaki fakultás oktatói együttműködéséről tartott előadást, mégpedig az információs alfabetizálás és az etikai oktatás terén. A műszaki területen is egyre nagyobb súlyt helyeznek az etikai alapelvekre, s a könyvtárosok éppen az információs források tisztességes használatának oktatása során mutathatnak rá az etikus magatartás kritériumaira.

Rowan Salt (Ausztrália) a többcsatornás, többszintű információs szolgáltatásról beszélt, **Richard German** (Skócia) pedig az információszerzési készségeket oktató programok kiértékeléséről. **Ursula Jutzi-Müller** (Svájc) arról számolt be, hogy személyre szabott könyvtári portált készítettek, hogy megkönnyítsék a használók számára a könyvtár elektronikus forrásaihoz való hozzáférést. **Paul O'Pecko** (USA) ismertette azt a felmérést, amelyet a történelmi tengerészeti szerszámok digitális könyvtárának használói körében folytattak le arra vonatkozóan, mit is tartanak szükségesnek megtalálni a digitális források között.

E témakör párhuzamos ülésén **Jean Poland** (USA) a használók változó elvárásaihoz való igazodásról beszélt, viselkedésükre és szükségleteikre tekintettel. Megállapította, hogy a használók előnyben részesítik az önkiszolgálást, nagyra értékelik a gyorsaságot, a teljességet és a fizikális környezetet. Következésképpen az első vonalban dolgozó könyvtárosoknak elébe kell menniük az olvasói igényeknek, s erősíteni kell a használók bizalmát. A könyvtári környezet javára váltak olyan változtatások, mint laptopok kölcsönzése és könyvnyelben megközelíthető, egységesen kialakított szolgálati pontok. **Louis Houle** (Kanada) rámutatott arra a lehetőségre, amely a könyvtárközi kölcsönzés és az állománygyarapítás közelítésében rejlik: az előre megszabott kritériumoknak megfelelő, könyvtárközi kölcsönzés keretében kért anyagokat egy e célra szánt keretből inkább megvásárolják.

A konferencia *negyedik* témájául az együttműködést választották. **Elena Maceviciute** (Svédország) a kelet-európai regionális könyvtári kooperációk gazdasági előnyeit és hiányosságait vizsgálta.

Murray Shepherd (Kanada) beszámolt annak a könyvtári kooperációnak az eredményeiről, amelyben kis, közepes és nagy egyetemi könyvtárak vettek részt az 1990-es évek elején. Az együttműködés haszonnal járhat, ha tekintettel van arra, hogy a résztvevőknek más és más az elsőbbségi rendje, és ha megértéssel és tisztelettel viseltetik az egyes könyvtárak munkatársai iránt. **Ewa Dobrzynska-Lankosz** (Lengyelország) 14 krakkói természettudományos könyvtár 1994-ben alakított kooperációs köréről adott tájékoztatást. A kör eredetileg az automatizáció megvalósítását tűzte ki célul, majd miután ez megtörtént, más területeken is megkezdtek az együttműködést (pl. beszerzés, országos központi katalógus).

Az együttműködésről szóló vitát azzal a két következtetéssel zárták, hogy:

- a kooperációból mindenkinek hasznot kell húznia;
- mindenképpen szükség van egy koordinátorra, aki azonban ne a legnagyobb résztvevő alkalmazásában álljon.

További előadások is kiegészítették a konferencia programját. **Richard German**, **Nick Joint** és **Jane Barton** (Skócia) az információs készségek fejlesztésére alkalmazott számítógépes oktatócsomagról szólt műszaki egyetemi hallgatók és tanárok számára. Ez a program arra ösztönzi az egyetemi oktatókat, hogy aktívan vegyenek részt hallgatóik információs felkészítésében **Paul O'Pecko** (USA) két nagyobb projektről adott még tájékoztatást: az egyik az American Memory nevű vállalkozás, a másik pedig a Mellon Alapítvány támogatásával folyik.

A következő IATUL-konferenciát Quebecben (Kanada) tervezik megtartani. Részletesebb tájékoztatás róla az IATUL webhelyén: www.iatul.org/index.php

/TRUSSELL, Alice–BHATT, Jay: 25th IATUL Conference Report. = Library Hi Tech News, 21. köt. 8. sz. 2004. p. 4–7./

(Papp István)

A régebbi kiadású dokumentumok eredetiben való őrzése és szolgáltatása helyett elektronikus változatok

Az Állami Nyilvános Tudományos-Műszaki Könyvtárban, amelyet a hazai szakmában is GPNTB-nek szokás emlegetni, a 10 éves és a még „idősebb” dokumentumok teszik ki az olvasótermi kérések kb. 35%-át. Ez az arány a könyvtárközi kölcsönzéseknél (könnyen belátható, miért) lényegesen magasabb: eléri a 60%-ot.

Az iménti kereslet felét könyvek – túlnyomóan hazaiak – teszik ki. Előkelő részesedésük magyarázata: a monográfiák tükrözik a legsokoldalúbban és legmegalapozottabban a legkülönbözőbb tudományterületek és szakmák múltjának pillanatnyi állapotát.

Ezek az adatok is bizonyítják, hogy a hagyományos nemzeti, illetve nemzeti szakkönyvtárak, akarják–nem akarják, kénytelenek visszakereshető állapotban, az állományvédelmi szabályoknak eleget téve megőrizni és szolgáltatni a régebbi, esetenként a nagyon régi kiadású dokumentumokat.

A GPNTB tárolókönyvtáraiban legalább 5 milliónyi ilyen ritkán keresett dokumentum található, miköz-

ben egyikükről sem lehet tudni: mikor fordul a ritkán keresettség ténye esetükben tényleges keresettséggé.

A tárolókönyvtári őrzés és szolgáltatás nem olcsó mulatság. A GPNTB-ben évente 50 ezer dollárba kerülnek csak a raktári bérlemények, ám meg kell vallani: korántsem hibátlan, mivel területileg szétszórt, állagromlással kísért ez a fenntartás és működtetés.

Beruházás esetén 1 m²-re 672 kötetet számítva, átlagosan 100 dollárba kerül egy-egy tárolásra szolgáló négyzetméter létesítése. Persze: a négyzetméterekkel spórolni is lehet; így tömör raktározás esetén 2-3-szor kevesebb, mikroformák esetén pedig 15-30-szor kevesebb a térszükséglet. A megtakarítás azonban látszólagos: ami megtakarítódik a réven (az épületen), az elveszik a vámon (a berendezéseken és üzemeltetésükön). A legújabb lehetőség – az elektronizálás – sem ingyenes, bár lehet vele „gazdálkodj okosan”-ra játszani.

Ezt mind a példakövetés, mind az igénybevétel tekintetében már létező „etalonok” kínálják fel.